

pro nomine Domini, sed contra nomen Domini, juxta illud: Non erunt tibi dii alii præter me. Per arcum autem significat animi intentionem (1). »
Hinc tropologicè, arcus pravus vel dolosus sunt, qui intentionem quam in Deum dirigere debebant, dirigunt ad creaturas, v. g. qui jejunia, orationes, elemosynas, quæ dirigere debebant in Dei honorem, dirigunt ad auram popularem. Ita Guadalupensis.

Rursum arcus dolosus sunt, qui per immanem ingratiitudinem opibus et potentia sua alutuntur adversus illos, quorum opera fuerunt ea consecuti; uti de Eutropio et Habundantio narrat Claudianus, lib. I in Eutrop. Ita Delrio, adagio 949. Sic maledicus lingua ferit Deum, qui eam dedit ad sui laudem. Sic homicida manu quasi ferit Deum datorem, dum Dei imaginem, puta hominem, occidit. Sic omnis qui peccat, vel ingenio suo, vel facundia, vel opibus, vel aliis nature aut fortune dotibus a Deo datis, contra Deum pro demone pugnat.

CADENT IN GLADIO (ASSYRIORUM) PRINCIPES EORUM (ISRAELITARUM) A FURORIS LINGUÆ SUB. — Quia scilicet furente et indignante insana lingua, blasphemias in me, pro suis idolis certantes evomue-

(1) Rosenmüller: « Sicut ut arcus reusius, id est qui novo triumpho, fatiscit, nec ferit jactantulo. Que comparatio optime quadrat. Israelite enim, si aliquando ad meliorem frugem redire cœperunt, mox remiserunt, et in priorem relapsi sunt impietatem. » Non male inquit Maurer, sed que Psal. LXXV, 57, est simillima imago, suadet ut de arcu fallaci intelligis verba hebraica, sensumque facias hunc: Deum invenire nesciunt.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Minatur Deus Israeli excidium, quod Jeroboam posterosque ejus, se inconsulto creavit reges, cum eisque etulos aureos coluerit. Unde ait: Ventum seminabunt, et turbinem melent. Secundo, taxat quod amicitiam Assyriorum ambierit, et dato tributo emerit; ideoque ab illis ipsius exscedendum prædicat, excisis pariter ubilibet et delubris, que magnifice edificaverat tam Judos quam Israel. Nota: Israeltem, ejusque opera et idola comparat primo, vers. 6, araneorum telis; secundo, vers. 7, vento et turbia, ac ultimo evanido; tertio, vers. 8, vasi immundo, id est matula; quarto, vers. 9, onagro (1).

1. In gutture tuo sit tuba quasi aquila super domum Domini: pro eo quod transgressi sunt fœdus meam, et legem meam prævaricati sunt. 2. Me invocabunt: Deus meus, cogno-

(1) Etiam hic sermo Propheta ad ultimum regni Israelitici letatum referendus est. Ad quoddam vero tempus præcise pertinet, sic explicat Maurer: Versu 14 vates Judæis opibus munitis hinc recens extractis confidere dicit; vers. 7, 8, 9, Israelitas cum maxima republicæ jactura ad Assyrios confugisse queritur. Vides igitur hanc orationem in Menachemio ætate optime convenire. Ea enim ætate Usia, qui fuit æqualis Menachemo, oppida et castella extruxit (II Chrono. xxvi, 6, 9, 10), Israelitæ autem ad Assyrios se converterunt, eamque suam inconsiderationem luerunt mille talentis argenti.

scio, cum ab his opem contra hostes peterent, hinc spreto. Ita S. Hieronymus, Haymo, Albertus, Hugo et Lyranus. Unde Chaldeus vertit: Propter pravitatem linguæ eorum; Septuaginta, propter impietatem (id est stoliditatem) linguæ eorum, quæ dicunt ligno: Deus meus es tu, et lapidi: Tu me genuisti, ait Cyrillus. Aliter Vatablus et Arias: Furorem enim Dei acipiunt, q. d. Cadent, quia maledica sua lingua conceiarunt furorem Dei, qui eos disperdet.

ISTA (EST) SUBSANNATIO EORUM IN TERRA ÆGYPTI, — q. d. hic est mos olivatum, hæc avila in dolos eorum; sic enim me deriserunt et subsannarunt olim habitantes in Ægypto, colentesque Apin. Unde Chaldeus vertit: Ista sunt opera eorum, dum essent in terra Ægypti. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Albertus et Hugo. Aliter Clarus et Vatablus. Subsannationem enim passive capiunt, q. d. Ridebuntur ab Ægyptiis, cum ab eis opem poscent; dicent enim: Ite ad Dominum Deum vestrum, ite ad vestros Assyrios, illi vos juvent. Aut, ut Lyranus, ridebuntur ab ipso Deo, juxta illud Psal. II, 4: « Qui habitat in celis iridebit eos, et Dominus subsannabit eos (2). »

(2) Hæc propheta, inquit Paulus de Palacio in Comment. in XII Prophet. minor., indicavit Propheta finem regni Israelitici. Historiam habet IV Reg. XVII. Duo ergo dicit Oseas, alterum, quod lingua principum fuerat contra Assyrium, cum tamen melius esset servire ei, quam ab eo vastari; alterum, quod rogata Ægyptus ab Osee rege Israel, ut opem ferret, rogantes subsannavit. Al. rogatus Deus non subsannasset, sed opem presentem attulisset.

Primo, excitat Propheta ad denuntianda Israeli mala, que, primo, probantur justa, ob legem, ab Israelitis violatam, 1; secundo, impugnantur ab his, exceptione fidelis sue opposita, 2; tertio, confirmantur repetitione culpe et indicatione pœnæ, 3; quarto, specificatur commissio, scilicet creatio regum et principum, Deo inconsulto facta, 4; quinto, cultus vitulorum aureorum captus, continuatus, inveteratas, 4-6.

Secundo, plage hinc immissæ recensentur, primo, fructificatio vana vel direpta, 7; secundo, despectio ignominiosa apud gentes vicinas, quarum opem amicitiamque

vimus te Israel. 3. Projecit Israel bonum, inimicus persequetur eum. 4. Ipsi regnaverunt, et non ex me: principes exstiterunt, et non cognovi: argentum suum et aurum suum fecerunt sibi idola, ut interirent. 5. Projectus est vitulus tuis Samaria, iratus est furor meus in eos. Usquequo non poterunt emundari? 6. Quia ex Israel et ipse est: artifex fecit illum, et non est Deus: quoniam in araneorum telas erit vitulus Samariæ. 7. Quia ventum seminabant, et turbinem metent: culmus stans non est in eo, germen non faciet farinam; quod et si fecerit, alieni comedent eam. 8. Devoratus est Israel: nunc factus est in nationibus quasi vas immundum. 9. Quia ipsi ascenderunt ad Assur, onager solitarius sibi: Ephraim munera dederunt amatoribus. 10. Sed et cum mercede conduxerint nationes, nunc congregabo eos: et quiescent paulisper ab onere regis et principum. 11. Quia multiplicavit Ephraim altaria ad peccandum: factæ sunt ei aræ in delictum. 12. Scribam ei multiplices leges meas, quæ velut alienæ computatæ sunt. 13. Hostias offerent, immolabunt carnes, et comedent, et Dominus non suscipiet eas: nunc recordabitur iniquitatis eorum, et visitabit peccata eorum: ipsi in Ægyptum convertentur. 14. Et oblitus est Israel factoris sui, et edificavit delubra: et Judas multiplicavit urbes munitas: et mittam ignem in civitates ejus, et devorabit ædes illius.

1. IN GUTTURE TUO, — q. d. Admove tubam orituo, aut potius maxima voce et clamore tubali, ac si tubam haberes in gutture, proclama et expectora id quod sequitur, scilicet: Veniet hostis « quasi aquila super domum Domini. » Sic Isaia LXXII, 1, ait jubetque Deus: « Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam. » Septuaginta vertit: In sinu eorum quasi terra. Cur ita vertent nescire se fatetur S. Hieronymus, nec enim quid tale est in hebræo. Suspicio pro שָׁרָר scophar, id est tuba, eos legisse עָפָר aphar, id est, pulvis terre; et pro חֶרֶק chereka, id est in gutture tuo, legisse חֶרֶק chereka, id est in sinu tuo. Theodoretus refert istud ad finem capitis præcedentis, hoc sensu: Subsannatio ista recidet in sinum eorum; sicut enim quasi terra in via; nam hostis veniet quasi aquila. Porro Theodoretus miscens versionem Theodotionis versioni Septuaginta, legit, quasi terra in via sicut tuba; Syrus vertit: Tonitruum tuum velut tuba (sit), et quasi aquila super domum Domini; Arabicus: Et erat in foraminibus eorum quasi terra, et quasi aquila in domo Domini.

QUASI AQUILA SUPER DOMUM DOMINI. — Subaudi, veniet, advolabit, insiliet hostis. Hunc enim comparat aquile, que in sublime elata, ex improvise instar tormenti involat in prædam, puta in agnos, capras, lepores. Per aquilam multi intelligunt Nabuchodonosor: hic enim domum Domini, id est templum, vastavit et incendit, idemque ab Ezechie, cap. XVII, 9, Jeremia, cap. XLVII, 40, et Habacuc, cap. I, 8, comparatur aquile. Ita S. Cyrillus, Theodoretus, Hieronymus, Theophylactus, Alber-

tus, Hugo, Lyranus, Vatablus et Ribera. Verum Nabuchodonosor everit regnum Juda, non Israel, de quo continue hic agitur.

Secundo, Arias accipit Sennacherib, qui post excisos Israelitas invasit Jerusalem et templum. Alii accipiunt Salmanasar, qui everit « domum Domini, » id est Israel, qui erat populus quem inhabitabat Dominus.

Tertio, a Castro hic explicat, q. d. Veniet Salmanasar tantis copiis et animis, ut videatur non tantum Samariam, sed et Jerusalem templumque excisurus; unde ex Hebræo vertas: Quasi aquila usque ad domum Domini, puta usque ad Judam et templum veniet, sed Deo adhuc parente Judæis et templo, eumque ab illis avertente, Judam et templum reipsa non invadet. Denique aliqui per domum Domini accipiunt fanum vitulorum: hoc enim idololatæ vocabant domum, id est templum Domini.

Quarto et melius, jungendo primam expositionem cum secunda, per aquilam intelligas hostem in genere, tam Chaldeum, quam Assyrium, puta Nabuchodonosorem, qui Judam et templum, ac Salmanasar, qui Israeltem everit. Loquitur enim Propheta brevis confuse et concise, miscetque subinde Judam cum Israele, et utriusque hostes excidiumque intendat: esto crebrius vaticinetur Israeli, uti hic mox ad eum resilit. Israelitis enim excidium fuit prævium, vicinum et affine, ac quasi prælidium excidii Judæ: eo quod tam Jude, quam Israelitæ transgressi sint fœdus legamque Dei, ut sequitur.

Porro domum Domini hic vocatur templum, quod ex sui origine, Deique institutione commune erat Judæ et Israeli; hinc symbolice tam Israel, quam Juda, erat domus Domini: quia in utroque populo a se electo per sui cultum et templum habitabat Deus. Sic Jeremia XII, 7, dicitur: « Re liqui domum meam; dimisi hereditatem meam; »

ambierunt, 8-10; tertio, damnatum tum ex malis, scilicet aris idololatricis erectis, tum ex bonis, scilicet legibus a Deo datis, sed contemptis, natum, 11, 12; quarto, aversio Dei a sacrificiis, et conversio ad puniendâ peccata Israelitarum, 13; quinto, vastatio utriusque regni decreta, 14.

id est reliqui Judæam. Et cap. xi, 15: « Quid est quod dilectus meus in domo mea (in terra sancta) fecit scelera multa? » Sic passim apud Prophetas, populus Dei vocatur domus Jacob, domus Israel, domus Juda. Sensus ergo est, *q. d.* Veniet hostis Assyrius et Chaldeus cum magno impetu, feriliter et velociter advolans quasi aquila ad prædam, ut domum Domini, id est terram sanctam, tam duarum, quam decem tribuum dripiat, imo ipsum Deum templum ascendat. Cur Chaldei comparantur aquilæ, dixi *Ezech. xvii, 3.*

Quinto et optime, totus hic versus sic connecti (ut in Bibliis passim sine disputatione media connectitur) explicari potest: « In gutture tuo sita quæsi aquila: » supple, clangere et exalta vocem tuam « super domum Domini. » Clangor enim proprie aquilarum vox esse dicitur. Unde auctor Philomela:

Dum clangunt aquilæ, vultur pulpare probatur.

Et Homerus *Iliad. p.* « ipsa vero (aquila) clangens volabat flabibus venti. » Quidam aquilæ vocem vocant roboam, propter strepitum gravem avibus alterius speciei, maxime nocentibus, tam inimicum adeoque terribilem, ut earum feratur tardare motum et obtundere, qualis sane regiam avem decubat: quin et draco ipse clangorom aquilæ audiens, terrore percussus intra latebras suas mox se abscondere dicitur. Verum hoc verum est tantum in desegneri aquila, quam vulturinam, vel subaquilam vocant. Nam vera aquila tantum abest ut vocem aliquam edat, aut canat, ut mutam pene physici tradant, aut vix vocalem, idque ex animi magnitudine, qua fame et siti superior, animæ affectus et cupiditates regere et moderari novit: voces enim hujusmodi plerumque interperantis impotentisque animi affectus, puta inopiam, aut cupiditatem, aut timorem, aut letitiam indicant. Ita ex Plinio et Eliano Aldrovandus in *Aquila*, pag. 33. Quin et Aristoteles, lib. IX *Hist. Anim.* cap. xxxii, melanætam, sive pullam aquilam, quam liberalem vocat, invidiamque expertem, ideo non clangere nec murmurare autumat, quia modesta minimeque petulans, affectus moderari ac cohibere melius possit quam ceteræ. Hæc sensus planus et appositus videtur. Jubetur enim Propheta tuba clangere instar aquilæ, ut representet clangorem tubarum Chaldeorum et Assyriorum, qui quasi aquilæ feroces involant in Samariam, Judæam et templum. Unde hic videtur alludere Joannes, *Apoc. viii, 13*: « Et vidi, et audivi vocem unius aquilæ volantis per medium celum, dicentis voce magna: Væ, væ, væ habitantibus in terra! » Hæc enim aquila erit Propheta, prædicens orbi calamitates imminentes sub tempora Antichristi, uti Osee hic prædicit clades Israeli instantes: vide dicta *Apoc. viii*. Porro in Scriptura non raro aquila vocatur subaquila, ut *Matth. xxiv, 28*: « Ubi cumque fuerit corpus (cadaver), illic congregabuntur et aquilæ, »

scilicet vulturinæ, sive subaquilæ; vera enim aquila, quia generosa, non cadaver querit, sed prædam vivam: nec comedit nisi quod ipsa necaverit, teste Aristotele, Plinio aliisque physicis. Allegorice Leo Castricus: Aquila, ait, significat Titum et Romanorum exercitum ac vexilla; in his enim præferabant aquilas, *q. d.* Romani vastabant Jerusalem et templum, in eoque sua vexilla, puta aquilas, collocabant ob cæsum a Judeis Christum.

2. ME INVOCABUNT (cum sibi exitum imminere sentiant, dicentque): DEUS MEUS, COGNOVIT RE ISRAEL, — *q. d.* Nos qui sumus Israel, id est Israelis, puta Jacobi patriarchæ filii et heredes, invocamus opem tuam: quia cognovimus et colimus te, o Deus noster; tu enim nobis tuam cognitionem et cultum per Moysen et patres nostros indidisti. Vere Lactantius, lib. I, cap. 1: « Nullus, ait, suavior est anime cibus, quam cognitio veritatis, » præsertim primæ increate. Dicit *meus* in singulari pro *noster*, quia respicit nomen *Israel*, quod pariter est singulare quoad vocem, sed plurale quoad significatum: significat enim totum populum. Unde ait: « Invocabunt » in plurali. Hic a toto cæta Hebræorum, tam duarum quam decem tribuum, descendit ac salit Osee ad unam ejus partem, puta ad Israel, id est decem tribus; contra hæc enim maxime propheta, eo quod ipse idololatriæ et schismatis fecerint initium eo ipso tempore, quo vivebat et hæc prædicabat Osee; cum duæ tribus post mortem Osee, sub Achaz et Manasse regibus ad idola dellexerint. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, Haymo, Hugo, Ribera et alii. Chaldeus vertit: *Omni tempore in quo adduco super eos angustiam erant coram me dicentes: Nunc certo cognoscimus quod non sit nobis Deus præter te: redime nos, quia sumus populus tuus Israel.* Sed frustra clamabant, meque invocabant; causam subdit, dicens:

3. PROIECIT (enim) ISRAEL DONUM, — Deum scilicet, ejusque fidem et religionem. Deus enim est omne bonum, tam suum quam nostrum, ut ei singuli merito dicere debeamus cum S. Francisco: « Deus meus, amor meus, et omnia. » *Secundo*, « projecit Israel donum » virtutis et pietatis, æque ac divinitatis mæ. Idcirco ego pariter a me abjiciam et projiciam eum, quo facto « inimicus persequetur eum. » Causam primam et fontem mali subdit, dicens:

4. IPSI REGNAVERUNT, ET NON EX ME. — *Primo*, taxatur hic populus, quod inconsulto Deo reges sibi creavit proprios, eosque schismaticos: unde et statim cum eis a Deo ad idola vitulorum defecit, tamque schisma a fide, quam a domo Davidis fecit, III *Reg. xii*. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Theodoretus. Ubi nota: *Pro regnaverunt* hebraice et chaldaice est *המליכו* *hämlichu*, id est regnare fecerunt, reges sibi constituerunt. Quocirca Origenes, hom. 4 in *lib. Judic.*, et Cyprianus *epist. 53*, legunt: *Sibi met regem constituerunt, et*

non per me; principem, et non per consilium meum; clarius Chaldeus: Regem sibi creaverunt, et non ex sententia mea; constituerunt sibi principes, sed non ex voluntate mea. Porro Origenes et S. Hieronymus putant hic notari Saulem, cum populus a Samuele regem peteret. Tunc enim Deus dixit Samueli: « Non te abjicerent, sed me, ne regnam super eos. » Verum hoc factum jam exoletum erat, et emendatum per Davidem, quem Deus ipse Sauli substituit, regemque a Samuele ungi jussit: nec Saul fuit causa schismatis et idololatriæ, sed tam Judam, quam Israel, in unius Dei cultu continuit.

Melius ergo idem S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, Haymo, Lyranus, Hugo, Ribera, cum Rabbini, censent hic notari Jeroboam; hic enim ab Israele creatus fuit rex, fecitque schisma tam a Roboam et stirpe Davidis, quam Deo, ejusque cultu et templo, erigendo vitulos aureos in Dan et Bethel.

Dices: Jeroboam a Deo per Ahiam Silonitem prophetam designatus fuit rex. Scisso enim pallo in duodecim partes, dixit ei Ahias: « Tolle hi decem seissuras. Hæc enim dicit Dominus: ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, et dabo tibi decem tribus. » Quocirca Abulensis, in III *Reg. xii*, Quasi VIII et IX, censet decem tribus licite fecisse schisma a Roboam, et elegisse Jeroboam in regem. Ratio ejus est: Quia, inquit, ipse tribus libere erant populusque liber; Roboam autem volebat eas in servitutem redigere, easque regere in tyrannum, non ut rex: poterant ergo ab eo recedere, et novum regem sibi creare. Populus enim vel republica principibus et regibus dedit imperium in se, puta potestatem et jus regendi populum, sed certis justisque conditionibus: unde et potest illud iisdem auferre, vel imminuere, si ipsi eo abutantur et tyranni evadant. Non enim populus absolute se dedit regi, ut quis dat aurum vel equum amico, ita ut omne suum jus in eum transferat, nec unquam illud revocare possit; sed certis pactis intervenientibus, inter que primum est, ut juste ab eo regatur, utque contra hostes ab eo defendatur; quod si id negligat aut violet rex, potest populus revocare potestatem quam illi dedit, eumque regno deponere. Ita Abulensis.

Pro responsione nota: Duplex de Jeroboam est sententia, utraque probabilis. Prior asserit eum creatum esse regem tam a Deo, quam a populo; posterior censet eum creatum a solo populo, non a Deo.

In primis ergo Pineda, lib. II *De Rebus Salomonis*, cap. 7, ita respondet: Jeroboam, inquit, accepit a Deo jus regni super decem tribus ministerio Ahia Propheta, dicentis III *Reg. xi, 37*: « Te autem assumam, et regnabis super omnia que desiderat anima tua, erisque rex super Israel. » Sed postea suffragis populi non tam cepit jus regni, quam possessionem, III *Reg. xii, 20*: « Cum au-

disset omnis Israel, quod reversus esset Jeroboam, miserunt et vocaverunt eum congregato cætu; et constituerunt eum regem super omnem Israel. » Quod non tam pertinet ad jus regni, quam ad solemnitatem quandam inaugurandi regis, atque regii muneris exercendi. Qua ratione Origenes, Cyprianus, Theophylactus et Theodoretus docent accipiendum hoc *Osee viii, 4*: « Ipsi regnaverunt, et non ex me, » id est me inconsulto, suo tantum libito et cupiditatis temeritate regem constituerunt Jeroboam. Queritur enim Deus non de ipso Jeroboam, cui divinitus jus regni collatum fuerat; sed de decem tribubus, que ira potius et animi impatientia, quam idonea aliqua ratione ductæ a domo David defecerant, et alteri se regi regendas permiserunt. Unde in Hebræo, pro *regnaverunt*, est *המליכו* *hämlichu*, id est regnare fecerunt, regem creaverunt. Ita ipse.

Alii ex adverso, et forte probabilius, censent Jeroboam non a Deo, sed a populo creatum esse regem, idque Deum tantum prædixisse, III *Reg. cap. xi, 37*; nam illa verba: « Regnabis erisque rex, » predictio tantum tantum et promissio regni, non vero ejus donatio regisque creatio: regni, inquam, dandi a populo per ejus schisma et defectionem a Roboam, quod tamen permittere et non impedire intendit Deus, quia per illud punire volebat idololatriam Salomonis, ut ipse eadem prædixerat III *Reg. xi, 11*. Quod ergo ait: « Te autem assumam, » idem est quod: Te autem assumi faciam, ita animos populi resque omnes disponam, meaque providentia dirigam, ut assumaris in regem tu, non alius. Id ipsum, non aliud, nec amplius significat Deus, dum ait III *Reg. xii, 24*: « A me factum est regnum hoc, » puta schisma Israelis, quo novum regem sibi creavit. Huic sententiæ plane favet nostra verba hic, que habet: « Ipsi (scilicet Jeroboam, et posteri ejus reges Israel) regnaverunt, et non ex me. » Hebræum enim *hämlichu* tam significat *regnaverunt*, quam *regnare fecerunt*: sæpe enim sumitur in significatione *kal*, esto sit *hiphil*. Favet et historia lib. III *Regum*; nam cum cap. xi Dominus tantum prædixerit et promiserit Jeroboam regnum dandum pro populo, nusquam autem de facto ipsum unxerit aut creavit regem, sed cap. xxiii, solus populus faciens schisma a Roboam per se inconsulto Deo eum regem constituit; plane videtur a solo populo, non a Deo, ipse creatus fuisse rex. Populus autem creando eum regem peccavit; quia temere, sine consilio et consensu Dei id fecit. Debebat enim in re tam gravi ex prisco more consulere Deum per Pontificem, vel per Prophetam. Deus enim instituerat regnum Hebræorum per Samuelem, volueratque unum esse, non duo: Hebræi enim erant populus et regnum Dei: ac proinde regnum hoc non tantum humanum erat, uti est aliarum gentium, sed et spirituale et divinum. Peccaverunt ergo Israelitæ qui inconsulto Deo hoc regnum immuta-

runt, et mere humanum effecerunt, ac diviserunt, novumque regem sibi creaverunt. Sic peccarent populus et clerus, si Pontifex, etiam tyrannice regentem, deponerent: Pontifex enim a Deo auctoritatem accipit et potestatem, non ab Ecclesia, ideoque a solo Deo deponi potest. Jeroboam quoque peccavit: quia licet sciret a Deo prædictum et promissum sibi regnum, tamen illud inuit sine Deo, neque unctus fuit a Pontifice, aut Propheta, sed solius populi tumultuantis vocibus et acclamationibus creatus, illud acceptavit et usurpavit. Secus est de Jehu, qui schismate jam facto, et regno Israelis jam instituto, a Deo creatus et unctus est rex per Prophetam, IV Reg. ix, 6. Quod ergo Deus per Ahiam dicit Jeroboam, III Reg. xi, 31: « Seindam regnum de manu Salomonis, et dabo tibi decem tribus, » intellige non active per me, sed objective et permissive per Israeliam, puta per populum. Obijciam enim ejus oculis et animis imprudens et tyrannicum responsum et regimen Roboam, quod fiet ut ipse ab eo aversus convertat se ad Jeroboam, eumque creet: quod ego permittam, ut puniam peccata tam Salomonis, quam Roboam. Sicut ergo Christus ait, ob hominum malitiam et infirmitatem necesse esse ut fiant scandala, vta tamen homini illi per quem scandalum venit! ita posita duritie Roboam, et aversione populi ab eo, necessum quasi erat alium, puta Jeroboam, a populo regem creari: vta tamen illi, qui hujus creationis fuit causa et scandalum! Deo enim irato, ideoque invito ea facta est; unde Israelite non leguntur Deum consuluisse, nec ex ejus oraculo aut directione, sed motu proprio et temerario regem sibi subito creasse. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Cyrillus, Vatablus, Ribera, a Castro et alii. Prædixit ergo Deus Abiæ et Jeroboam. eum regem futurum per tumultum populi, non vero ipse per se eum regem constituit. Taxat itaque Deus hic primo populum, quod sine suo nutu regnum Davidis unum a se constitutum, in duo diviserit, quodque ab eo fecerit schisma, ac novum sceptrum et regnum sibi erexerit, creando sibi regem Jeroboam; præsertim quia per hoc schisma prævidebat eum induciturum schisma in fide, et idololatriam. Itaque peccavit populus contra jus non humanum, sed divinum, ac consequenter contra religionem, non contra iustitiam. Jure ergo queritur Deus, quod reges in Israel non regnarunt ex se, uti regnarunt reges Juda; quia ipse non instituit regnum Israel, uti instituit regnum regesque Juda.

Secundo, taxat ipsos reges Israel, quod non ex Deo, sed ex se regnarint: quia scilicet aliqui ex eis tyrannice regnum invaserunt, ut Zamri, Amri, Sellum, Manahem, Phaceia, Phacee et Hosee, sub quibus hæc prophetavit Osee, IV Reg. xv et sequent. Alii vero, ut Jeroboam, Jehu, etc., licet a Deo viderentur designati vel electi, tamen non tam ex divina auctoritate et voluntate, quam ex propria cupiditate et regnandi libidine regnum

inverint: unde et statim ad idola defeecerunt, ut sequitur. Quocirca Septuaginta vertunt: *Ex semetipsis regnaverunt, et non ex me, principes extiterunt, et non indicaverunt mihi.* Denique regnarunt, id est regnum administrarunt, non ex me, id est non juxta meam legem et voluntatem, sed juxta suam tyrannidem et impietatem, præsertim quia per leges et edicta sua sanxerunt idololatriam. Ita Sanchez.

Topologicæ, hæc facile est adaptare tyranniam, qui regnum vel invadunt, vel legitime adeptum tyrannice administrant, præsertim qui heresim, schisma, sacrilegia in regnum invadunt; rursumque illi qui ex ambitione potius, quam virtute imperium regimisque ambiunt, et capessunt principatum vel prælaturam, contra quos ait S. Gregorius, I part. Pastor. cap. 1: « Dominus per Prophetam queritur dicens: Ipsi regnaverunt, et non ex me; principes extiterunt, et ego ignoravi. Ex se namque, et non ex arbitrio summi regentem, qui nullis fult virtutibus, nequaquam divinitus vocati, sed sua cupidine accensi, nihil regimini recipiunt potius, quam assequuntur. Quos tamen internus iudex et provehit, et non cognoscit; quia quos permittendo tolerat, profecto per judicium reprobationis ignorat. » Et S. Bernardus, *De Convers. ad cleric.* cap. xxvii, taxans clericos ambientes prælaturas: « Tollitis, inquit, et non accipitis claves. De quibus Dominus queritur per Prophetam: Ipsi regnaverunt, et non ex me; principes extiterunt, et ego non vocavi eos. Unde tantus prælationis ardor, unde ambitionis impudentia tanta, unde vesania tanta præsumptionis humanæ? Audeant aliquis vestrum terreni cujuslibet reguli, non precipiente, aut etiam prohibente eo, occupare ministeria, præripere beneficia, negotia dispensare? Nec tu Deum putes, qui in magna domo sua a vasis ire aptis in interitum sustinet, approbare. Multi quidem veniunt, sed considera quis vocetur. »

Aptius hæc adaptat S. Cyprianus Fortunato et Felicissimo, aliisque schismaticis, qui cathedram Pontificiam S. Cornelii legitimi Papæ convellere et invadere moliebantur. Unde scribens ad Cornelium, epist. 3, lib. I, habet hæc auream sententiam: « Neque enim aliunde hæreses obortæ sunt, aut nata sunt schismata, quam inde quod sacerdoti Dei non obtemperat, nec unus in Ecclesia ad tempus iudex vice Christi cogitatur, cui si secundum magisteria divina (notant hoc hæretici) obtemperaret fraternitas universa, nemo adversum sacerdotum collegium quidquam moveret: nemo post divinum iudicium, post populi suffragium, post Coepiscoporum consensum, iudicem se jam non Episcopi, sed Dei faceret; nemo dissidio unitatis Christi Ecclesiam scinderet, nemo sibi placens ac tumens seorsim foris novam hæresim conderet. » Et inferius: « Plane Episcopi (schismatici) non de voluntate Dei fiunt; sed qui extra Ecclesiam fiunt, sed qui contra dispositio-

nem et traditionem Evangelii fiunt, sicut ipse Dominus in duodecim Prophetis ponit et dicit: Sibi met regem consulerunt, et non per me. »

Viderunt ipsipsum per umbram Gentiles, qui reges et principes legitimos a Deo dari creaturique asserunt. Ita Callimachus: « Ex Jove sunt reges, » Et Homerus passim reges vocat *θεογενεις*, *Jove genitos*, et *διογενεις*, quasi *Jovis alumnos*. Romulus quoque, primus Romanorum rex, hæc legem sanxit: « Ut nemo regnum magistratumque iniret, nisi auctor fieret Deus ipse, » uti refert Pomponius Lætus, *De Magistr. Rom.* Titus Imperator, teste Suetonio in ejus Vita, cap. ix, duos patricos in necem suam conjurantes non occidit, sed monuit ut desisterent; « principatum fato dari, inquit, frustraque tentari facinus potuendi spe, vel amittendi metu. » Plinius in *Panegyrico Trajani*: « Principes, ait, dat Deus, qui erga genus humanum vice sua fungitur. »

Non cognovi — practice, id est non approbavi principes Israelis. Ita S. Hieronymus, Vatablus et alii paulo ante citati. Sic dicit Christus reprobis: « Nescio vos, » id est adversor vos, *Matth. xxv, 12.* Similes phrasæ plures recenset S. Gregorius, lib. II Moral. iv.

ARGENTUM SUUM ET AUREM SUAM FECERUNT SIBI IDOLA (q. d. Ex auro et argento suo confecerunt sibi idola) UT INTERIRET, — id est ad interitum eorum; vel, unde interirent. Tamen enim ut eventum et effectum significat, non causam (1). Hebræa habent singulari, ut *excideretur*, id est ut interiret, scilicet argentum et aurum eorum, cum ab hoste Assyrio vel rapierit, vel incendio consumerit. Quare minus recte hoc aliqui ad homines referunt eo sensu, q. d. Totam copiam auri et argenti conulerunt in fabricam idolorum; ita ut multum de suis opibus detraxerint. Hebræum enim כֶּרֶס *erat* significat *excideret, succideret, perdere*; et ad hostes pertinet. Unde sequitur: « Projectus est vitulus tuus, » quem ex auro tuo fabricasti.

Moraliter, proprio avari aurum et argentum faciunt suum idolum; quia illud præ rebus omnibus adamant, querunt, tuentur, Deoque sæpe preferunt: unde avaritia ab Apostolo vocatur « idolorum servitus, » *Ephes. v, 5.* Vide ibi dicta.

3. PROJECTUS EST VITULUS TUUS, SAMARIA. — Hebræice *projectus* (scilicet Deus) *vitulum tuum*, o *Samaria!* quia fecit ut tecum caperetur ab Assyriis. Septuaginta legentes alii punctis וְזֶה זֶבַחֶךָ, in imperativo, vertunt: *Proice vitulum tuum*, o *Samaria!* R. David et Arias vertunt: *Elongabit te a te, vel, projectet te vitulus tuus*, puta Apis quem colis, quem amas, et in quo omnem spem tuam reposis. Hebræi enim carent casibus: unde וְזֶה זֶבַחֶךָ tam est *vitulus* in nominativo, quam *vitulum* in

(1) Denotatur particula וְזֶה זֶבַחֶךָ *teman*, non quidem finis idololatriæ intentus, nec simplex eventus, sed reatus et eventus necessari causæ, ut *Mic. vi, 14*, docetur, improba opera ipsis cedere improbis in perniciem. (Rosenmüller.)

accusativo. Porro præterita accipe pro futuris: *projectus est*, id est *projectietur; projecti*, id est *projectietur*. Est enim prophetia (2).

USQUEQUO NON POTERUNT EMBUNDARI? — q. d. Quamdiu durabit ista obstinata voluntas vitulos et idola colendi? utique usque ad excidium et captivitatem Assyriacam: « Que tanta insaniam, ait S. Hieronymus, nec dante locum penitentiam, illos ad sanitatem nolle reverteri? » Chaldæus nescit hæc præcedentibus, itaque vertit: *Excursi fuerunt in eos, quamdiu non poterunt* (quia obstinate noluerunt) *se purgare ab idololatria*. Hebræice est, *usque quando non poterunt innocenciam*, supple comparare sibi Israelite. id est *quamdiu impuris et immundis animis erunt propter idololatriam?* Ita Vatablus.

6. QUA EX ISRAEL ET IPE EST, — q. d. Israelis opus et figmentum est hoc idolum vituli, puta Apis Ægyptii, uti et alia idola aliarum gentium stulta figmenta sunt. Patet ex seqq. Hinc enim vitulum primo finxerunt Ægyptii: inde Hebræi exeuntes ex Ægypto eundem formaverunt in deserto, *Exodi xxxi, 4.* Hos imitatus Jeroboam eundem conflavit, cum fecit schisma a Roboam et Juda. Sensus est, q. d. Apis non est deus, non est numen, nil ex se habet divinitatis aut potentie; sed deus effectus et formatus est a stultis Ægyptiis et Israelitis.

QUONIAM IN ARANEARUM TELAS ERIT VITULUS. — Probat Apin non esse deum, quia ab Assyriis disperdetur, q. d. Licet aureus hic vitulus quasi deus jam magni fiat ab Israelitis, tamen brevi ab hostibus exterminabitur, et diffilabit, ut tela araneæ, sive ut fila in autumno per aërem volantia, que per ventum in atomos et in auram dis-

(2) Variant antiqui et recentiores interpretes in explicando hoc versu, cujus tota difficultas pendet a subiecto primi membri. Nonnulli enim: *Projectus Deus vitulum tuum*, Samaria, Deum facientes subiectum. Alii subiectum faciunt vitulum in hæc sententiam: *Projectus vitulus tuus, Samaria. eos, Israelitis*, id est, in causa est cur rejiciatur (cf. cap. x, 15), quo eodem modo ratio oritur, qui וְזֶה זֶבַחֶךָ *zanac*, absolute accepto sic interpretatur verba: Rejectionem affert, efficit, creat vitulus tuus, Samaria. Primo loco posita interpretatio durior, inquit Maurer, quod in præcedentibus et subsequentibus in prima persona loquitur Deus; altero et tertio loco prolata iusto artificiosior est. Mallet igitur, quod miror adhuc nemini in mentem venisse, subiectum membri primi facere idem quod est membri secundi, וְזֶה זֶבַחֶךָ *ira*, inquam, in hæc sententiam: *Rejici vitulum tuum, Samaria, excursi ira mea in eos.* Simplicior tamen eademque aptior sententia prodit, pergit idem, si *zanac* per *faciet* vertas, *se desubtilis est vitulus tuus.* Quem sensum hanc additendum censens; hæc enim significatio membri *zanac*, que est N. G. Schræderi, veteres interpretes plane ignoraverunt, unde eam in usum unquam fuisse merito dubitatur, nec poscit eum locorum, quibus verbum illud occurrit, vitulus. E contra, ut ipse observat Maurer, non potest negari, commendari primam significationem eo quod vers. 3, sub hoc verbo subest eadem, eaque hic admissæ hanc inelegans nascitur oppositio verborum: *Projectus zrac bonum, Projecti vitulus tuus, etc., vel Projecti vitulum, etc.*

solvantur et abeunt. Vult dicere : Idolum est opus inutile, evanidum, ac proinde se suosque cultores adjuvare impotens planeque infirmum et invalidum.

Pro *telas araneorum* hebraice est **סבבין** *scabellum*, quod R. David, Arias et Vatablus vertunt, *scissilia fragmenta, frusta*; Chaldaeus, *asseret*; Symmachus, *instabile*; Quinta Editio, *vagus et fluctuans*; Septuaginta, *ελαβος*, id est *seducens* vel *decipiens*, q. d. Assyrii confringent et captivum abducent Apin, qui Israelitas seducit. R. David, R. Abraham, et ex eis Pineda in *Job xviii*, 5, vertunt *scintillas*, q. d. Samaritae fecerunt vitulum æreum, splendens et scintillantem; sed scintilla splendoris in suos cultores desevient, velut scintilla ignis. Insuper ipsi velut levissimæ scintilla stadia peribunt et exstinguentur. Moraliter peccator per usuras, fraudes, etc., parans sibi opes, præbendas, dignitates magnis laboribus et molestiis, quid nisi telas araneorum texit? que mox vento casuum humanorum, ac presertim mortis, diffibuntur et evanescent; nec cum in Bejudicio tegere aut vestire poterunt; imo quæ quasi scintilla ignem gehennæ illi succendent: vide dicta, *Isaie* cap. *lix*, 6.

7. VENTUM SEMINANT, ET TURBINEM METENT, — q. d. Frustra laborarunt colendo Apin; nullum enim ex eo fructum capient, nisi turbinem excidii et captivitatis. Nota pulchram metaphoram, ab agricola seminate et metente mutuatam, quæ crebra est in Scriptura; nam seminare significat operari; metere, mercedem operis recipere; ventus, opus inane, sterile, futile; turbo, calamitatem, scilicet captivitatem. Ita Mariana et alii. Rursus, alluditur ad ventum, qui quasi semen intra terram ex exhalationibus conceptus et genitus, cum in lucem et aërem eruperit, ciet pulverem, turbineque infestum excitat. Significat ergo hoc adagium, laborem idololatrarum et impiorum in colendis suis idolis non tantum esse frustraneum, sed et noxium. Quid enim fructus speret qui ventum seminant, nisi terræ motum et pulveris nubem? horum enim causa est ventus in terra conclusus. Unde Arabicus Alexandrinus vertit: *Seminaverunt ventum, et in perditione auferentur; non implebitur manipulus de hordeo; Arabicus Antiochenus vero: Seminaverunt planities majores eorum, ut pasceretur (vitulus Samarie, de quo processit) eas; non fuit autem illis erundo, neque virtus ad faciendum.*

Notat Antonius Fernandus in *vision*. XIII, sect. x, quod turbo pulverem dissipans apposite quaerit in tribulationibus quibus homo jactatur, homo, inquam, qui est pulvis et cinis a primæ illa maledictione peccati. Unde est illud *Psal.* *i*, 4: « Non sic impij, non sic: sed tanquam pulvis quem proficit ventus a facie terræ. » Ubi S. Hilarius. « Uti sit, inquit, pœna ludibrosa; levissimus quippe terre pulvis, paleæ, et hujusmodi alie quæquillæ nihil aliud sunt quam rapides

ludibria ventis. » Et quid est homo post peccatum, nisi merum ludibrium tentationum et calamitatum undique ingruentium, et nunquam illaque raptantium? Hoc est quod ait *Isaia*, cap. *xxi*, 4, excidium Babyloni miserum denuntians: « Onus deserti maris. Sicut turbines ab Africo veniunt de terra horribili. »

Querit S. Gregorius in illud *Job xxxviii*, 1: « Respondens autem Dominus Job de turbine dixit, » cur Deus de turbine sit locutus? ac respondet, quia flagellato loquebatur: durabat nempe illa adhuc tempestas malorum, qua Deus flagellabat Job: ideo non alius flagellanti e quo loqueretur conveniebat thronus, quam turbo.

Tropologice, ventum seminant, et turbinem metunt, qui bonum operantur ut inanem gloriam, vel questum sordidum aucupentur: hæc enim ut turbo, mille curarum, sollicitudinum et dolorum flatibus aestibusque eos excutit. Ita Cyrillus. Sic fere et Theophylactus quem audi: « Seminans in carne, et ex carne corruptionem metens, ventis corrumpenda, levia et vacua seminant, a spiritu, seu flame nequidæ noxam hanc recipiens. Nec jam robore præstat, ut faciat opus animæ alens. Nec enim dicere cum D. Paulo potest: Omnia possum in eo qui me confortat, Christo. Si unquam quidquam operetur boni, non juxta divinum hoc scopum faciens, sed ad humanam quandam gloriam, vel aliam rationem non commendabilem, demonibus istud impertit. » Ubi nota Theophylactum de more sequi versionem Septuaginta. Septuaginta enim sic vertunt: *Corrupta vento seminaverunt, et subversio eorum suscipiet ea*, quod tropologice de hæreticis explicans S. Hieronymus: « Isti, inquit, ventum seminant sive *ἀνεμολογοι*, quæ a vento corrupta sunt semina, quæ medullam non habent, quam Græci *ἐναρτησάν* vocant; et ideo vacua seminantes, inania vacanteque recipiunt; imo seminantes in carne, de carne metunt corruptionem, et circumferuntur omni vento doctrinæ. » Ita sementi seges respondet.

CULMUS STANS NON EST IN EO, GERMEN NON FACIET FARINAM. — Ex Septuaginta S. Cyrillus legit et explicat, q. d. *Stimiles erunt manipulo spicarum carrentium granis, quæ inutilis sunt ad conficiendum panem.* Adagium est simile priori, imo prioris pars et explicatio, q. d. Idololatrarum ventum seminant, et turbinem metent; quia ex semine eorum non nasceretur culmus et germen, quod crescat et maturescat in grana et segetem, ut ex ea fiat farina et panis edulis; sed totus culmus in germen et inanem spicam abit, q. d. Omne opus eorum, puta cultus, idolorum, nullum eis afferret fructum, nil opis divini, nil consolationis, nil boni pariet; ac nominatim culmum, et germen faciens farinam, id est messem et segetem, rursumque copiam et opes, quas ab hisce suis diis sperant, eis non dabit. Unde Chaldaeus vertit: *Omnes eorum opes et segetes deprædabuntur hostis, vel disperdet*

Deus, ut fiant extreme pauperes. Est synecdoche: ex culmo enim et germine segetem, omnesque opes intelligendas relinquat. Ita S. Hieronymus et Rufinus quem audi: « Apud te, inquit, nihil fertilitatis firmitatisque remanebit, ut solet in culmo, cujus proceritas per aliquam aeris injuriam, spicæ plenitudinem non creaverit. Ita igitur et tu nihil emolumenti consequeris, nec ulla cultura respondebit industria (1). »

Loquitur, ut dixi, de idolis et idololatriis: a pari tamen et simili hoc adagium adaptes, ait *Delrio adagio* 948, ostentationi virtutis non solidæ, rebusque modice duraturis, nec ad felicem exitum perventuris; quales esse solent divitiarum male parte, immo dicæ diligentie, studia intemperata, præcocia puerorum ingenia, conciones, disputationes et scriptiones supra vires, supra doctrinam et ingenium. De quibus verum est illud *Potemi* dictum prolog. in *Altagest*: « Qui scientiam suam vana astutiam quæ in ipso est extendit, est sicut pastor debilis cum multis ovibus: » has enim regere, pascerere et impingere nequit. Quocirca S. Gregorius, lib. VIII *Moral.* cap. xxviii, tropologice hæc Prophete verba hypocritis adaptat: « Culmus, inquit, germen non habet, cum vita virtutum meritis caret. Farinam culmus non facit, cum is qui in presenti sæculo proficit, nil subtilitatis intelligit, nullum boni operis fructum reddit. Sed sæpe et cum fecerit, hanc alieni comedunt; quia et cum bona opera hypocrite ostendunt, de his malorum spirituum vota satiantur. Qui enim per hæc placere Deo non appetunt, nequaquam agri dominum, sed alienas pascent. Fecundo itaque hypocrita et neglecto palmis similis, servare fructum non valet; quia hôtus boni operis in terra jacet. Sed tamen hæc ipsa veordia sua pascentur (ut ait *Job*), quia pro bono opere a cunctis honoratur, ceteris præeminet, subjectis hominum mentes tenet, majoribus locis attollitur, favoribus nutritur; sed tunc se stulte egisse intelligit, cum pro delectatione laudis septentium diviniæ correctionis acceperit. »

Denique Leo Castrius, per culmum et germen non faciens farinam, accipit diram famem, qua a Deo puniti sunt Judei ob occisum Christum, quando obesset a Tito fame extabuerunt, adeo ut et matres comederent filios.

8. DEVORATUR EST ISRAEL, (hoc est, opes Israelis, vires, fama et gloria atrita et absumpta sunt ab Assyriis, q. d. Israel mixtus idolis et gentibus, proprium et nobile Israelis nomen amisit), FAC- TUSQUE EST QUASI VAS IMMUNDUM, — sordibus et faecibus plenum, puta matula, ut omnium gentium sordes, ignominiam et probra unus excipe-

(1) Ackermann præstat in metaphora incepta. Ceterum observatur gradatio. Culmus, inquit Deus, aut non germinabit, et florebit; vel si florebit, ad maturitatem tamen non perveniet, ut faciat farinam; vel si aliquando perveniet eo usque, tamen etiam fraudabuntur, extranei enim omnia devorabunt.

ret; matulam enim verterunt alii interpretes, teste *Ruffino*. Idem recte dicas de quovis fidei peccatis inquinato et polluto. *Tranandum vas sine vitulis*, ut vertunt Septuaginta: « Hebraei matulam vocant, ut S. Hieronymus, quo ad projicienda stercora uti solemus. » Et *Ruffinus*: « Nunquam, ait, Israel honesto delegatus officio est, ut post libertatis ac dominationis insignia, saltem inter servos liberaliter censeretur, sed quasi vas ad naturæ requisita compositum, ita contumeliarum sordibus implebatur. » Sic *Varro*, *Plautus* et alii hominem vilissimum et sordidum vocant *matulam*, dicuntque: « Non homo est, sed matula. » Unde et *Martialis*:

Disperam si tu Pylii præstare matellam
Dignus es, aut porcos pascere Pirithoi.

Ita Judei ob excessum Christiana Romæ capti, et ad stercora exportanda damnati, stabularii et matularii effecti sunt. Unde *Juvenalis*, *Salgry* III:

Judei, quorum copiosius fœnucque supellex.

Quin et fœtorem genti toti proprium contraxerunt, quem non nisi baptismo eluere possunt, si convertantur ad Christum. Unde a *Poetis fœtentes* appellantur, et tales experientia sentimus. Ita *Martialis*, lib. IV, *epigr.* IV, fœtentes inædorum halitum conjungit cum exhausta palude, cum aqua sulphurea, cum fumante lychno, cum vulpino stercore, cum vipereo cubili. Et *Fortunatus*, lib. V *Carm.*, *epist. ad Gregorium*:

Abicitur Judæus odor baptismate divo,
Et nova progenies reddita surgit aquis.
Vincens ambrosios suavi spiramina rores,
Vertice perfuso christianis efflat odor.

Pari modo peccatores, presertim scorta, sunt hominum, imo diaboli, matule, ait *Delrio adagio* 949; venter enim gulosis et luxuriosis quid aliud est, quam matula, quam latrina, quam cloaca? Dum ergo hanc per diem sæpe visere, inspicere et olacere cogitur, cogitatem illam esse ventrem, et multo magis talem esse animam suam. Hæc pertinet illa meditatio S. Bernardi: « Cogita, o homo, quid fuisti, quid es, quid eris. Fuisti sperma foetidum; es vas stercorum: futurus esca vermium. » Ita tentationes gulæ superavit B. Jacobopus, carnes putidas identidem applicando ori et naribus, ac libidinis ignem superavit odorando cadaver purulentum mulieris adamatæ monachus ille in *Vitis Patr.* lib. V, tract. 3 *De fornicatione*, § 22.

Porro quam hoc nomen et obsequium matule vile et infame sit, docuit adolescens Spartanus, qui, ut refert *Plutarchus* in *Apophtegm. Læcon*, ab Antigono captus ac venditus, parvi quidem in omnibus emplorii, que non essent indecora ingenius: ceterum jussus afferre matulam, detrectavit obsequium, addens: Non serviam. Surgente domino puer: Sentes, inquit, cum eme-

ris, simulque conscenso tecto sese precipitem dedit, malens mori, quam tam viliter servire.

9. **QUA IPSI ASCENDERUNT AD ASSUR, ONAGER SOLI-
TARIUS SIBI.** — *q. d.* Israel peliit opem ab Assyriis ad hoc, ut quasi onager, id est asinus sylvester, omne jugum legis Dei excuteret, viveretque liber, ac faceret quidquid libet more onagrorum, et more gentium, quibus idola hanc peccandi dant licentiam. Ita Theodoretus, Theophylactus, Arias, Vatablus, Ribera et a Castro. Hinc justo Dei iudicio Israel derelictus, solus erit onager, destitutus tam Assyriorum, quam Dei quem dereliquit, auxilio. Idem dicas de heresi et heretico. Aliter S. Hieronymus, et ex eo Haymo, Hugo et Lyranus: « Ascenderunt, inquit, id est ascendent, imitantes onagram solitariam, nequaquam ut oves pasti a Domino, sed male abutentes libertate sua, et educati in captivitatem, » *q. d.* Ascendent Israelite captivi in Assyriam, quia voluerunt vivere ut onagri liberi, et absque jugo disciplinae; ideoque Assyriorum amicitiam et opem magnis muneribus et tributis coemerunt. Unde Chaldaeus vertit: *Ascendent ad Assyrios pro eo quod ambulaverint in voluntate animae suae, tanquam onager offerus*: Septuaginta vertunt: *Germavit* (fructificavit, factus produxit) *apud semetipsum Ephraim* (1). Tradit enim Oppianus onagram marem ita esse zelotypum, ut pullos suos dentibus exseceret, ne genere queant, ut ipse solus onagra sua fruatur. Unde et vocatur *solitarius*; licet enim feminarum agmine stipatus incedat, tamen eis solus imperare et frui vult, nec alium marem rivalem, vel emulum palitur. Incedit ergo solus non ab onagrarum, sed ab onagrorum convicta. Audi Solinum, *Polyhist.* cap. xxx: « Africa onagros habet, in quo genere singuli imperant gregibus feminarum; emulos libidinis suae metuant. Inde est quod gravidas suas servant, ut in editis maribus, si qua facultas fuerit spem generandi morsu detruncent; quod caventes feminae in secessibus partus occultant. » Idem tradit Plinius, lib. VIII, cap. xxx.

Allegorice Leo Castrus: Israel, ait, post occisum Christum est onager solitarius, quia solus in suo errore et perfidia Judaica pertinaciter persistit; nec cum ceteris gentibus omnibus in religione cultuque dei communicat.

(1) Sic alter verum partitur et vertit Maurer: *Nam profectio eorum, nuntios, legatos mittunt illi in Assyriam, foderis faciendis, auxilii petendi causa* (cf. cap. V, 13; vii, 11); *onager solitarius sibi est, manet, Ephraimita vero jubent* (nuntios suos) *domis ambire amores*, id est amasios, id est populos quibuscumque fœdera faciunt exteris. Sensus: Onager, animal brutum, prudentior est Ephraimitis; is enim aliorum congressum vitat, libertatis amantissimus; Ephraimita vero perniciosam ipsi societatem aliorum ambient donis. Singulare est quod, cum II Reg. xvii, 3, et 2^a Sam. ascendere dicitur, qui in terram Israeliticam Assyria, hic dicitur ascendere, qui in Assyriam profectus ex terra Israelitica. Causa esse videtur, quod utriusque interjectas regiones montanas transire debebant.

Tropologicæ, hæc facile adaptes superbis, præsertim apostatis a fide, vel Ordine; unde Rupertus: « Onager, ait, id est agrestis asinus, hominem stultum atque superbum significat, sicut in Job cap. xi, 12, scriptum est: Vir vanus in superbiam erigitur et quasi pullum onagri liberum se natum putat; » et inferius: « Onager ergo dicitur, id est asinus, sed superbus, asinus pro stultitiam, sed infrenis, et præsepi domini contemptor, vel ignarus præ superbia; solitarius, a rectore Deo profugus, et solus, utpole Dei desertor, et a Deo desertus. » Vide et S. Gregorium in citatum S. Job locum, lib. X *Moral.* cap. xv.

EPHRAIM MUNERA DEDERUNT AMATORIBUS. — Assyriis, quorum opem et amicitiam ambiebant, ideoque eorum idola colebant. Sic enim Phil. resi Assyriorum in tributum dederunt mille talenta, ideoque Manahem rex Israel singulis indixit tributum quinquaginta siclorum, IV *Regum*, xv, 19 et 20.

10. **SED ET CUM MERCEDE CONDEXERINT NATIONES** (*q. d.* Quia muneribus et mercede conductum Assyrios, hinc ne frustra conducti videantur), NUNC (contra ipsosmet Israelitas, in excidium Samaritæ) CONGREGABO EOS. — Ita Arias, Clarus, Vatablus et Pagninus. Dicit eos, et non eos (uti dicendum erat; respicit enim *nationes*), quia hebraicum *גוים* *goyim*, id est *nationes*, est masculinum. *Secundo*, planius per eos accipias Ephraim, id est Israelitas. Ita Chaldaeus, S. Hieronymus, Theodoretus, Haymo et Lyranus, *q. d.* « Nunc congregabo eos, » scilicet Israelitas in Samaritan aliasque urbes, ut in iis præsidiiis Aegyptiorum adjuti contra Assyrios se muniant, ibique quiescant paululum a tributo et muneribus, que pendebant regi Assyriorum et principibus, sed maledicia erit hæc quies; nam mox sequitur, ut ab Assyriis ob rebellionem indignantibus obsiderentur, expugnentur et vastentur: vide IV *Reg.* xvii (2).

(2) Varie a variis hic versus explicatur, alii ex sensu et serie orationis colligunt, comminationem, alii proventionem hic contineri. Rursum, alii de Israelitis, hoc sensum Colligam Israelitas, ut huc illic eos inter Assyrios dispergam; alii de gentibus, ut sensus sit: Colligam gentes ad bellum contra Israel. Quam posteriore interpretationem ita connectit Maurer cum precedentiibus: *Quod donis ambiunt inter populos, quod aliorum popularum amicitiam et presidium muneribus emunt Israelitarum reges, irripere imperio tenendo propriis viribus, etiam ego jam congregabo illos, populos, ad quos confugiant, et liberabunt illi populi eos, Israelitarum reges, brevi ab onere regis, principum, regis et principum, ab imperio regis, principum munere, quod iam grave est hinc regibus, ut sustinere illud non possint nisi eo adjuvi popularum exterorum: Quod facili intelligis per irrisum dictum esse pro: Et deturbabunt eos de statu suo, inquam faciunt eorum imperio... Possunt tamen ultima verba sic quoque intelligi: Et liberabunt illi populi eos, Israelitas, *brevis ab onere regis et principum*, id est a rege et principibus molestis, ab imperio regis et principum molesto Israelitis, Nam reges Israelitarum eo ipso molesti civibus fuerunt, quod societatem jungabant cum populis exteris, quandoquidem*

Ita heretici, ut excutiant jugum fidei et catholicorum principum, implorant opem Turcorum; itaque paululum videntur quiescere a jugo et onere; sed mox longe gravius jugum Turcicum subeant, uti in Hungaria factum et fieri videmus et legimus.

ET QUIESCENT PAULISPER. — Nota: Pro *quiescent*, uti vertit Noster et Septuaginta, hebraice est *וַיִּשְׁכַּח* *vaiachelu*, quod si a *חל* *chul* deducatur, significat *dolere, cruciari*; si a *חול* *chol*, in *hephul* significat *incipere*. Unde Arias et Pagninus vertunt: *Dolebant et cruciabantur paululum propter ovem regis et principum, q. d.* Medicum dolebant ob tributum quod pendunt Assyriis, sed paulo post longe magis dolebunt, cum ab eisdem vastantur. Alii vero vertunt: *Incipient paululum ab onere regis et principum*, (puta a tributo quod eis pendunt, *supple*), *liberi esse et quiescere*, ut vertit Noster. Rursum Clarus vertit: *Incipient eos onerare* (tributis) *tam vex quam principes*; et R. David, Vatablus et Pagninus: *Incipient conquiri et murmurare paululum propter ovem regis et principum*, puta propter tributum, *q. d.* Jam incipiunt gravari et queri ob tributa, sed multo magis querentur, cum mox excidentur et abducuntur in captivitatem. Ita impii, inquit a Castro, incipiunt degustare in oneribus quibus gravantur, æterni exsilii instantis, et carceris gehennalis angustias et supplicia.

11. **QUIA MULTIPLICAVIT.** — *q. d.* Habuit Israel est idolorum et altarium, quid opus fuit ea ad insaniam multiplicare, et cumulare peccata peccatis, ut sibi iram Dei, vindictam et excidium acceleraret? Quocirca multipliciter punietur. Vere S. Ephrem, tract. *De Tempore Dei*, tom. III: « Cui, ait, non placet ministrare Domino uni, serviet multis; et qui non vult subesse prefecto uni, subijcietur multis. »

12. **SCRIBAM EI MULTIPLES LEGES MEAS, QUE VELUT ALIENE COMPUTABE SUNT.** — Hic expletur sensus prioris sententiæ alias pendenti, *q. d.* Quia multiplicavit Israel altaria, idcirco et ego multiplicabo leges capitales contra eum. Nota: Alludit ad scripturam legis in lapidibus factam a Mose, jussu Dei, *Deuter. xxvii et xxviii*; idque ad perpetuam legis memoriam apud Israelitas, ut eam ejusque præmia, si eam observarent; ac penas, si eam neglexerint, cordi imprimerent, ac jugiter præ oculis haberent. Sensus ergo est, *q. d.* Leges meas carumque penas multiples olim scripsi per Mosen in lapide; ac jam scribam eas in dorso Israelitarum virga et stylo ferreo, nimirum multiplices illas plagas a Mose descriptas, infligam eis gladio hostili, eo quod leges meas, quasi alienas, oblitii neglexerint et contempserint. Leges ergo hic penales intellige, puta penas lege de-

illam vi magna peccata redimere necesse habebant, populi quei auxilium vocati non tam Israelitarum, sed suis ipsorum rebus consulabant, et turbis commoda capientes.

cretis his qui eam violent: est metonymia. Ita Rufinus. Sicut enim vir pius est quasi lex viva, que suis moribus clamat quid facto opus, quid lex, quid Deus, quid religio poscat, ut docet S. Augustinus lib. *De Mendacio*, cap. xv, et S. Gregorius, hom. 10 in *Ezech.*: « In sanctorum, ait, vita cognoscimus quid in Scriptura legere debeamus. » Et Philo, lib. *De Abraham*, ait legem scriptam esse commentarium vite sanctorum; ita impius a lege punitus, est lex viva, in clamans ceteris ut impietatem fugiant, ne in eadem penas incurant. Sic fur suspensus, e patibulo reipsa omnibus in clamat: Caveto a furto, ne suspendamini sicut ego. Tradit Herodotus, lib. II, Assyrios depinxisse regis Sennacherib cladem et cœlestem vindictam cum hoc lemmate? « In me intuens pius esto. » Et Virgilius, VI *Æneid.*:

Phlegyasque miserum omnes
Admonet, et magna testatur voce per umbras:
Disce justitiam moniti, et non temere Divos.

Aliter Vatablus et alii recentiores vertunt, nimirum: *Prescripseram eis 170 rubæ*, id est *multiplicatas vel excellentiores, vel æquationis legis meae, sed reputantur ea eum quid alienum, q. d.* Dedi legem Israeli quasi margaritam, et eamque digito meo conscripsi; at ipse quasi alienam eam respuit, tanquam ad eum non pertineret. Quid ergo ultra ei faciam? scribam aliam legem? Nequaquam, quia pari modo eam scripsit. Ita S. Hieronymus et Syrus, qui vertit: *Scripsi illi multitudinem legum mearum, et venit aliena computabit ipsa verba mea.*

Verum hic sensus non coheret cum *quæ quia*, nec cum versu precedenti; additque notam interrogativam, qua caret Biblia; legunt enim hoc assertive, non interrogative. Verisimiliter Sanchez hæc accipit quasi ironice dicta a Deo, ac si Deus stum consilium reprehendat, quod labore de corrigendis Israelis moribus, cum tamen ipsi nihilo ideoque futuri sint meliores, *q. d.* scilicet: Scribam Israeli novas leges, quæ æque ut veteres contemnet; non scribam. Similis ironia est *Isaie xvii, 10*: « Misereamur impio, et non discebit justitiam. » Et apud Virgilium:

En queis consecimus agros!
Insere nunc, Maliboe, puros, pone ordine viles.

Sic vulgo dicitur: « Ale luporum catulos, et canes qui lo levant. »

13. **HOSTIAS** (victimarum et *oblationum mearum*, ut addunt Hebræi) OFFERENT, ET DOMINUS NON SUSCIPET EAS. — Hebraice, *Domini non volet illa, vel non delectabitur illis, q. d.* Si quando mihi sacrificaverunt, non idolis, hoc fecerunt ut vescerentur sacrificatis, non ad me placandum. Ita Vatablus. Nota: Samaritæ cum idolis colebant quoque Deum verum et avium, eque subinde sacrificabant, ut patet IV *Reg.* xvii, 33. Verum quia id faciebant, non propter Deum, ut eum

colerent, sed ad hoc, ut inde epularentur et opipara instruerent convivium, hac de causa reprehendit hic eos Deus, eisque minatur excidium. Ita S. Hieronymus, Vatablus, Ribera, a Castro et alii.

IPSI IN ÆGYPTUM CONVERTENTUR, — *g. d.* Cogentur fugere et reverti in Ægyptum. Ita factum; nam post excidium Samarie multi Israelite, ex illo clapsi, ut se salvarent fugerunt in Ægyptum, ibique mortui sepulti sunt in Memphi, ut patet cap. ix, 3. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Theodoretus, Arias et Vatablus. Idem fecerunt Judam post excidium Jerusalem, ut patet Jeremia cap. xlv, 12. Ægyptus enim erat iuge et commune Israelis refugium et asylum. *Secundo*, S. Hieronymus sic quoque exponit, *g. d.* Ipsi revertentur ad eum vivendi modum, quem tenuerunt in Ægypto: colent enim idola, et vitia gentium induent, sicut fecerunt in Ægypto. *Tertio*, Lyranus et Sanchez, *g. d.* Revertentur in Ægyptum, hoc est, talia brevi apud Assyrios patientur, qualia ipsorum patres passi sunt ab Ægyptiis, scilicet duram servitutem, ministeria sordida, pauperiem, famem, etc., ut more Hebræo subintelligatur nota similitudinis sicut, velut. Ipsi ibunt in Assyriam, veluti in novam Ægyptum, hoc est novum carcerem. Primus sensus planissimus est, eique favet vers. 6 cap. sequentis: « Ægyptus congregabit eos, Memphis sepeliet eos. »

14. OBLITUS EST ISRAEL FACTORIS SUI, — Dei creatoris sui, qui cum sibi populum peculiarem fecerat, et selegerat ex omnibus gentibus, uti eidem prædixit et exprobravit Moses in Deuter. toto cap. xxxii, præsertim vers. 18: « Deum qui te genuit dereliquisti, et oblitus es Domini creatoris tui. »

ET EDIFICAVIT DELUBRA, — puta templa, vel fana idolis, spreto Deo; spes enim suas omnes collocavit in idolis. « Delubra » dicta sunt loca ante aras, quod in his essent labra, id est conchæ et vasa ad abluenda mortuorum cadavera, inquit Ascenius in *Divinat.*, vel, ut alii, a diluendis tum cadaveribus, tum manibus sacerdotum ante sacrificium. Quocirca delubra erigebant juxta magnatum sepulera, ibique captabant in somnis oracula per necromantiam. Unde Isaias, cap. lxx, 4: « Qui habitant, inquit, in sepulchris, et in delubris idolorum dormiunt, » ad captandam divinationem. Festus vero *delubrum* dici putat quasi delibratum, id est deornatum fustem, quem pro Deo venerabantur. Servius autem: Delubrum, in-

quit, dictum est, quod uno tecto plura complectitur numina, ut est Capitolium, in quo est Minerva, Jupiter, Juno.

ET JUDAS MULTIPLICAVIT URBS MUNITAS (lis, non Deo, confidens se fore tutum ab hoste Chaldeo, idcirco ego) MITTAM IGEM IN CIVITATES EUS, ET DEVORABIT ARES (hebraice ארמנתה *armenotha*, id est palatia, aedes magnificas) ILLUS. — Fecit id Deus per Nabuchodonosor. Ita S. Hieronymus, Hugo, Lyranus et alii, licet Haymo et Hugo hæc quoque facta putent per Sennacherib, qui cepit omnes urbes munitas Juda, excepta Jerusalem, civitates et palatia, tum Juda, tum a pari Israelis intelligit; sicut enim utrumque culpavit de oblivione et neglectu Dei: ita utrumque pariter rogam damnat ad excidium et incendium urbium et aedium. Minus ergo recte aliqui civitates referunt ad Israel, palatia ad Judam; quia, inquit, Osee usurpat Hebræum Israel in genere masculino, Juda in feminino; subaudit enim terram Juda. Verum hæc ratio non subsistit; nam Osee hic Judam usurpat in genere masculino, dicens: *Judas* הריבא *hirba*, id est multiplicavit urbes, *hirba* enim verbum est masculinum; feminine enim dicendum fuisset הריבתה *hirbete*, uti norunt hebraice periti. Rursum cum ait: « Mittam ignem in civitates, » plane intelligit eas de quibus paulo ante dixit: « Judas multiplicavit urbes; » in hebræo enim utrobique est eadem vox ארמנתה *armenotha*. Ergo civitates intelligit Judæ. Si quis tamen hæc distinguere velit, melius cum Aria vice versa, civitates ad Judam, aedes vel palatia ad Israel referet: ארמנתה *armenotha* enim, id est palatia, vel domus anguste et templa, sunt הכהלות *hechaloth*, id est basilicæ, delubra, templa, quæ paulo ante dixit ædificasse Israel.

Verum, uti dixi, verius est eodem pertinere civitates, et aedes sive palatia, scilicet primo ad Judam, deinde a pari ad Israel. Unde et Septuaginta vertunt: *Mittam ignem in civitates ejus, et devorabit fundamenta illius*, fundamenta enim sunt civitatum, quæ cum civitatibus devorabit immisus ab hoste ignis. Porro de Juda, æque ac de Israele, loquitur Propheta nunc in genere feminino, intelligens terram, uti cum dicit ארמנתה *armenotha*, id est aedes illius feminine; nunc masculine, intelligens populum, uti cum dicit הריבא *hirba*, id est multiplicavit; et ארץ *aroz*, id est urbes ejus, cum affixo, sive pronome masculino.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Israel in frugibus et opibus lascivient, deosque Gentium quasi earum dotores ludis et festis colent, minime captivitatem, in qua panem lugentium et pollutum comesturus sit. *Secundo*, vers. 9, docet quod imitentur parentes suos, qui coluerunt Beelphegor, Numer. xxv, et Gabaïas, qui uxorem Levite stupro encucavit. *Hinc*, vers. 14, minatur eis eadem filiorum, vitæam sine liberis, et ubera arentia, quodque eos in perpetuum deserens et abdicans tradet hostibus, ut plane excendantur, sicutque toto orbe vagi et profugi (1).

1. Noli lætari, Israel, noli exsultare sicut populi: quia fornicatus es a Deo tuo, dilexisti mercedem super omnes areas tritici. 2. Area et torcular non pascet eos, et vinum mentietur eis. 3. Non habitabunt in terra Domini: reversus est Ephraim in Ægyptum, et in Assyriis pollutum comedit. 4. Non libabunt Domino vinum, et non placebunt ei: sacrificia eorum quasi panis lugentium; omnes qui comedent eum, contaminabuntur: quia panis eorum anime ipsorum, non intrabit in domum Domini. 5. Quid faciatis in die solemni, in die festivitate Domini? 6. Ecce enim profecti sunt a vasitate: Ægyptus congregabit eos, Memphis sepeliet eos: desiderabile argentum eorum urtica hærediat, lappa in tabernaculis eorum. 7. Venerunt dies visitationis, venerunt dies retributionis: scitote Israel stultum Prophetam, insanum virum spirituum, propter multitudinem iniquitatis tuæ, et multitudinem amentie. 8. Speculator Ephraim cum Deo meo: Propheta laqueus ruinae factus est super omnes vias ejus, insaniam in domo Dei ejus. 9. Profunde peccaverunt, sicut in diebus Gabaïas: recordabitur iniquitatis eorum, et visitabit peccata eorum. 10. Quasi uvæ in deserto inveni Israel: quasi prima poma ficulneæ in cacumine ejus, vidi patres eorum; ipsi autem intraverunt ad Beelphegor, et abalienati sunt in confusionem, et facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt. 11. Ephraim quasi avis volavit, gloria eorum a partu, et ab utero, et a conceptu. 12. Quod et si enutrierint filios suos, absque liberis eos faciam in hominibus: sed et ve eis, cum recessero ab eis. 13. Ephraim, ut vidi, Tyrus erat fundata in pulchritudine: et Ephraim educet ad interfectorem filios suos. 14. Da eis. Domine. Quid dabis eis? Da eis vulvam sine liberis, et ubera arentia. 15. Omnes nequitia eorum in Galgal, quia ibi exosos habuit eos: propter malitiam adinventionum eorum, de domo mea ejiciam eos: non addam ut diligam eos, omnes principes eorum recedentes. 16. Percussus est Ephraim, radix eorum excicata est, fructum nequaquam facient. Quod et si genuerint, interficiam amatissima utri eorum. 17. Abjiciet eos Deus meus, quia non audierunt eum: et erunt vagi in nationibus.

(1) Sic cum precedat hocce caput coneci potest. Cum notasset Propheta, cap. viii, 13, 14, Ephraim in suis sacrificiis voluptates, ac quod intentus modo extraneis in idololatris templis securus ageret veri Numinis, in Juda deinde, quod validis fretus munitibus tutum se haberet adversus hostium vim; pergunt nunc ostendere frustra esse cum populis eos alii, quorum commerciis fuerunt contaminati (vii, 8), sese componere in festivitatem aliisque solemnibus gaudiis. Id comprobat ex idololatriæ primæ, cuius maculam sibi tam avide contrahabant, fastidiat, tum ex tristissimis penis ideo perferendis.

Porro hanc coniectionem eadem qua tres primæ orationes compositæ videntur ætate editas cum Maurer et Ackermann putamus, scilicet circa tempora Jeroboami II, sub quo Israelitæ insignem victoriam de hostibus reportarunt,

unde in spem erecti fuerunt, se ab omnibus calamitatibus in posterum liberos fore.

Israelitas igitur monet Propheta, ne alii populis sionites ludis ac festis dent hibares operam, quia lætitiæ et abundantie ab idololatria capitate succedet: Pano, conversio honorum fortunæ, scilicet primo, famæ et defectus vini, 1, 2; secundo, exilium spontaneum aut captivitas, 3; tertio, turbatio caeremoniarum, pollutio sacrificiorum et cessatio festorum, 4, 5; quarto, interitus gentis et vastitas terræ instans, 6.

Secundo, conversio honorum animæ et corporis: commutabitur, primo, sapientia et prophetia Israelis in stultitiam et deceptionem, 7, 8; secundo, sanctitas singularis in gravissima et turpissima peccata, 9, 10; tertio, fecunditas et gloria in sterilitatem et ignominiam, 11-14.

Tertio, conversio honorum status transferretur, primo,